સુધરેલી રીત મુજબ

વર્નાક્યુલર ટેક્સ્ટ બુક્સ રીવિઝન કમિટિએ

તૈયાર કરેલી

—: કન્યાવાચનમાળા :—

પુસ્તક પહેલાના અર્થ.

રચનાર—મેસર્સ. સી. ટી. શાહ એન્ડ કો.

રચનારનું ઠેકાણું—શાહપોર—સુરત.

પ્રસિદ્ધ કર્તા—C. M. Shah

પ્રસિદ્ધ કર્તાનું ઠેકાણું—શાહપોર—સુરત.

આ પુસ્તક સને ૧૮૬૭ના ૨૫મા એક્ટ મુજબ રજીસ્ટર કરાવ્યું છે.

છાપનાર નારાયણરાવ લક્ષ્મણરાવ નીકમ.

છાપવાનું ઠેકાણું-શ્રી "શંકર" પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ.

ચૌટાના પુલ ઉપર ચોકી પાસે-સુરત.

સંવત ૧૯૮૫] કિંમત રૂ. ૦-૪-૦ [સને ૧૯૨૯

કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક ૧લાના અર્થ.

પાઠ ૧.

શહેનશાહ=મહારાજાધિરાજના રાજા
સંગીન=મજબુત; જોરાવર
પુરાતન=ઘણું જુનું
ચરિત્ર=વૃત્તાંત; હેવાલ
જ્યેષ્ઠ=મોટા
પ્રિન્સ ઓવ વેલ્સ=વેલ્સ પ્રાંતનો રાજપુત્ર
ઇલ્કાબ=ખેતાબ
નિખાલસ=ખુલ્લા મનના
નૌકાશાસ્ત્ર=વહાણ ચલાવવાની કળા
યોજના=ગોઠવણ
અત્યંત=ઘણોજ
તાલીમ=કેળવણી
પ્રવાસ=મુસાફરી
પ્રદક્ષિણા=ચોગરદમ ફરીવું તે
પા =કાયમ
પદવી=હોદ્દો
પ્રવીણ=માહીતગાર
નિર્ણય=ઠરાવ
ક્રમે ક્રમે=એક પછી એક
બાંધો=બંધારણ
નિર્માણ=નક્કી
યુવરાજ=ગાદીનો વારસ
આદરસત્કાર=આવકાર; પરોણાચાકરી
લથડવા=કમજોર થવા
રાજ્યાભિષેક=રાજગાદી પર બેસાડવાની ક્રિયા
પાયતખ્ત=રાજધાનીનું શહેર
આબાદી=ચઢતી

પાઠ ૨.

નણંદ=વરની બેન
કદ=માપ
નેફા = ચણીઆના જે ભાગની અંદર પાટી ઘાલવામાં આવે છે તે
કુચો=કુચડો
બહાનું=ઓઠું; ખોટું કારણ
ચીતરી કાઢ્યાં=ગમે તેમ લખી કાઢ્યાં
નકલ=ઉતારો; કોપી
લપલપાટ = જોઇએ તે કરતાં વધારે ઉતાવળ

પાઠ ૩.

ડાળે બાંધેલો હીંચકો.

બકુલ=બોરસલી
તણી=ની
શોભા=દેખાવ
હીંચુ=હીંચકા ખાઉં
અપાર = પાર વગરનું; ઘણુંજ
વળતી=પછી
રાળ=બાલ; નિમાળા
ચમકાવે=ચોંકાવે
માંય=માં
મલકાવે=હસાવે
વાય=વા

સુગંધી=સારી વાસ	શિર=માથું	ચકકર આવે
ફૂલ્યાં=ખીલ્યાં	મંદ=ધીમી; થોડી	હુંય=હું
ભારી=ઘણુંજ	લીલાં પીળાં લાગે =	તુંય=તું

સમજુતી—બેની ! બોરસલીની ડાળ ઉપર હીંચકો બાંધ્યો તેની શોભા સારી છે. હું ઘણા વહાલથી હીંચકો ખાઉં.

જો હું જોરથી હીંચકો ખાઉં, તો સામી ડાળ સુધી જાઉં; પણ પાછાં ફરતાં પેલી ડાળ સાથે અફળાઉં. પવનના પુરા ઝપાટા ઘણું સુખ આપે છે; પછી નિમાળા છૂટા પાડે છે અને ઘણી વાર ચોંકાવે છે.

વળી મનને ચોંકાવે છે, અને ઘડીમાં ગભરાવે છે; વળી ત્યાં ધીમો વા વાય છે તે મને હસાવે છે. બાગમાં ફૂલ ખીલ્યાં છે, તેથી વાયુ સાથે કેવી સારી ખુશબો આવે છે ! એ ખુશબો મને ઘણું સુખ આપે છે.

બોરસલીનાં જે ઝીણાં ફૂલ તે માથાપર ટપક ટપક પડે છે. એ વળી મને થોડી મીઠી ખુશબો આપે છે. મોં નીચું રાખીને હીંચકા ખાઉં, હીંચકા ખાઉં, હીંચકા ખાઉં, પણ ચકકર આવે તો આંખ બંધ કરૂં.

હું હિંમત રાખું તો થાકથી કદી થાકું નહિ; પણ ઓ વહાલા હીંચકા ! રખેને તું તૂટતો ! જ્યારે તું તૂટયો, ત્યારે હું પડું અને અફળાઉં; માટે રમવું છોડી દઇને હવે તો હું ઘેર જાઉં.

પાઠ ૪.	ચીંદરડી=લુગડાંની પટી	ટળાવી=મટાડી
વિવેક=સમુજાઇ	ખાતર=અરદાસ; સરભરા	મફતની=વગર પૈસાની
ઠેસ=ઠોકર	વય=ઉંમર	**સવાલ**—આ પાઠમાંની
ધાર=રેસો	મોટા મનના=ઉદાર દીલના	કઇ કહેવત યાદ રાખવી ?
ચાકળો=ચામડા વગેરેનું રૂથી ભરેલું ગોળ આસન	આદરસત્કાર=આવકાર; પરોણાગત	**પાઠ ૫.**
		ઘોરો છો=ઊંઘો છો

અરમિંદી થઇને=લજ-
વાઇને
વાળુ=રાતનું જમવાનું
તોપ પડવી=મોટા શહે-
રોમાં વખત જણાવવા
માટે તોપનો અવાજ
થાય છે તે
મહાવરો=અભ્યાસ; ટેવ
સાંચ્યું=બચાવ્યું; ભેગું કર્યું
દીવો બાળીને કાંત્યું ને
પેટ બાળીને સાંચ્યું
એટલે રાતનું કાંતેલું
સુતર નકામું થાય છે,
કારણ કે અંદર ગળા-
ગળફા વગેરે રહી જાય
છે, જાડું પાતળું પણ
થઇ જાય છે, અને
દીવાનો નકામો ખરચ
થાય છે. તેજ પ્રમાણે
ખાવામાં દુઃખ વેઠી
પૈસા એકઠા કીધા હોય,
તે નકામા જાય છે
કારણ કે ભૂખ અથવા
નઠારા ખોરાકથી માંદા
પડાય છે, અને મરણ
જલદી થાય છે.

સમજુતી–વહેલા સુએ
જાય અને વહેલા ઊઠે
તે જરા પણ દુઃખ
જુએ નહિ; કેમકે ઘણી
તાકાત, અકકલ અને
દોલત વધે છે; તેથી
બધાં સુખ મળે છે.

પાઠ ૬.

હસતે=મલકાતે
મુખ=મોઢું
વેર્યા=નાખ્યા
નશીબે=દૈવયોગે
કેરાં=ના
નીચા નમી=વાંકા વળી
વીણીશું=એકેએક લઇશું
અત્યારે=હમણાં
ગુસ્સે થઇ=રીસ કરી
વિપત=દુઃખ; આપદા
વધુતોલે=ઘણીજ
દીલગીર=ઉદાસ
ભૂલીને=વિસારીને
ભુંડું=નઠારું; ખરાબ
માફ=ક્ષમા
અન્યાય=ગેરઇન્સાફ
મટવાને=અટકાવવાને
ગુસ્સો=ક્રોધ; રીસ
ઘટવાને=ઓછો થવાને
વઢવું=લડવું
ધીરીને=ઉધાર આપીને
આબરૂ=ઇજ્જત
ધન પાખી=પૈસા વગર
પાખી=વગર; સિવાય
દેવું=આપવું
ધીરેલાં=ઉધાર આપેલાં
નવ=નહિ
આલે=આપે
વાંકું બોલી=જુઠું બોલી
ભાળે=જુએ
ફરિયાદી=ઇન્સાફ મેળવવા
માટે અરજ
સદ્‌ગુણ=સારા ગુણ
પામો=મળો
ગુસ્સો=ક્રોધ

આળો=અપશબ્દ; ભુંડાં બોલ	ચિંતા=ફીકર ચટપટી=ગભરામણ	અટપટી=ગુંચવણ ભરેલી મા'લે=ખુશીથી રહે

સમજુતી—નસીબે ખુશી થઇને રસ્તામાં ગુલાબનાં ફૂલ નાખ્યાં, તે આપણે નીચાં વળી કયારે વીણીશું? હે બાઇ, હમણા આજ ને આજ વીણી લો. (મતલબ કે જેમ ફૂલ થોડા વખતમાં કરમાઇ જાય છે તેમજ સારાં કામો કરવાનો વખત પણ જતો રહે છે, માટે ગુલાબનાં ફૂલ રૂપી સારાં કામો તરતજ કરવાં. નસીબે એટલે કુદરતે. રસ્તામાં એટલે દુનિયામાં. ગુલાબનાં ફૂલ એટલે સારાં કામો.) (૧) પણ કદાપિ જો તે ગુસ્સો કરીને બોલે, તો તને ઘણુંજ દુઃખ પડશે, તો પછી ઉદાસ કયારે થવું? હે બાઇ કાલે, કાલે, કાલે. (મતલબ કે સારાં કામ કરતાં દુઃખ આવી પડે તો પણ દીલગીર થઇ છોડી દેવું નહિ.) (૨) કોઇએ ભુલથી આપણું નઠારૂં કીધું હોય અને વળી આપણને આવીને દુઃખ પણ આપ્યું હોય, તો તેને આપણે માફ કયારે કરીશું? હે બાઇ, આજ ને આજ અત્યારે માફ કરીશું. (૩) પણ ગેરઇન્સાફ મળતો હોય તે અટકાવવાને અને મનમાંથી રીસ એછી કરવાને માટે જો કોઇની સાથે લડવું પડે તો કયારે લડવું? હે બાઇ કાલે, કાલે, કાલે લડવું. (૪) કોઇએ આપણને પૈસા ઉધાર આપીને આપણી આબરૂ રાખી હોય, તે માણસ પૈસા વગર દુઃખી થતો હોય, તો જઇને તેને પૈસા પાછા કયારે આપવા? હે બાઇ, આજ ને આજ હમણા આપવા. (૫) આપણે ઉધાર આપેલા પૈસા પાછા આપે નહિ, અને વાંકું બોલીને સામું પણ જુએ નહિ. તો તેવા માણસ પર કહો કે કયારે ફરિયાદી કરવી? હે બાઇ કાલે, કાલે, કાલે ફરિયાદી કરવી. (૬) સારાં ગુણનાં ઘણાં કામો કરવાં છે, પણ કામ ધંધાને લીધે આપણને

જરા પણ વખત મળે નહિ, તો પછી તેને ક્યારે કરવાં? હે બાઇ, આજ ને આજ હમણાં કરવાં. (૭) ક્રોધ, નઠારાં વચન, ફીકર, ગભરામણ ને ગુંચવણ ભરેલી વાતો પોતાની મેળે આવે, તો તે મનમાં જઈને ક્યારે આનંદથી રહે? હે બાઈ કાલે, કાલે, કાલે. (૮)

સાર—દરેક સારાં કામ આજ ને આજ કરવાં, અને નઠારાં કામનો વિચાર આવતી કાલ પર રાખવો. મતલબ કે નઠારા કામ કરવાંજ નહિ.

પાઠ ૭.

ધીરજ=સબુરી
નાપસંદ=અણગમતા
વઢકારૂં=વઢકણું
ટક ટક કરવું=બડબડવું
અણગમો=નાખુશી
કંટાળો=ચીતળી; ત્રાસ
કૃત્ય=કામ
સંભાળ=સાવચેતી
પૂરતી=જોઈએ તેટલી
સાવચેતી=સંભાળ
શત્રુવટ=વેર; દુશ્મનાઈ
બળાપો=સંતાપ
સમાચાર=ખબર
રંગ=મજા; આનંદ
ભંગ=નાશ
ફળાદિ=ફળ વગેરે
હરી ગયો=છાની રીતે લઈ ગયો.
પતિ=ધણી; વર
રાક્ષસ=દૈત્ય; અસુર
છુટકારો=છુટકો
આરોપ=આળ; તહોમત

પાઠ ૮.

શોખ=ઇચ્છા
'ફરે તે ચરે અને બાંધ્યા ભૂખે મરે'= મહેનત કરે તો તેને તેનું ફળ-ખાવાનું મળે, પણ જો મહેનત ન કરે, તો ભૂખે મરી જાય.
લાગુ=બંધ બેસતું
સીમ=ખેતર
અર્થ=મતલબ
કહેવત=કહેતી; અનુભવ સિદ્ધ વાક્ય
બોધ=શિખામણ; ઉપદેશ
માંદલાં=માંદા જેવાં
કામણ=જાદુ; વશ કરવાની યુક્તિ

પાઠ ૯.

સાહેલડી=સખી
હાં હાં=ઠીક ઠીક
હરિચરિત=પરમેશ્વરની લીલા
અલબેલડી=ફાંકડી; રંગીલી
સખી=બેનપણી
પ્રેમે=હેતથી
શરદ=છ ૠતુમાંથી એક; ભાદરવો ને આસો

રંગ=શોભા	હરખે=આનંદે	મસ્ત=મગ્ન; ચકચુર
ગભિર=ગંભીર; મોટું	કુમુદ=પોયણું; ધોળું કમળ ફૂલ	ઘેલડી=ઘેલી; ગાંડી
ભાતડી=ભાત; તરેહ	કુમુદાદિક=ધોળાં કમળ ફૂલ વગેરે	ગોવિંદ=પરમેશ્વર
નક્ષત્ર=તારાનું ઝુમખું. ૨૭ નક્ષત્ર કહેવાય છે.	જાતડી=જાત; તરેહ	રંગ=મજા
છાતડી=છાતી	રત્ત=(૧) પ્રીતિ ભરેલું; (૨) રાતે	રેલડી=રેલ
નીર=પાણી		લહાણી=ખુશાલીમાં સૌને સરખી ભેટ આપવી તે
વાતડી=વાટ; રસ્તો		

સમજુતી—હે ! બેની, સખી, ઊઠો સૌ મળીને ગરબા ગાઇએ, હાં હાં રે સૌ મળીને ગરબા ગાઇએ. (૧) વળી હે ! અલબેલી સખી, હેતથી પ્રભુની લીલા ગાઇએ, હાં હાં રે સૌ મળીને ગરબા ગાઇએ. (૨) શરદની રાત ખૂબ ખીલી છે અને રંગથી ભરેલી ભીની છે, હાં હાં રે રંગથી ભરેલી ભીની છે. (૩) જુઓ મોટા આકાશની ભાત મજાની આસમાની ખીલી છે, હાં હાં રે મજાની આસમાની ખીલી છે. (૪) ચંદ્ર અને તારા જોઈ છાતી ઠરે છે, અને ઠરીને સુખથી ફૂલે છે; હાં હાં રે ઠરીને મજાથી ફૂલે છે. (૫) નદી, પાણી અને પર્વતના રસ્તા હરખથી કેવા હસે છે ! હાં હાં રે હરખથી કેવા હસે છે ! (૬) પોયણુ વગેરે ફૂલની જાતો રાતે ખીલી રહે છે. હાં હાં રે રાતે ખીલી રહે છે. (૭) સખી, રાગ મસ્તાનથી ઘેલી થઇને પ્રભુના ગુણ ગાઇએ; હાં હાં રે સખી પ્રભુના ગુણ ગાઇએ. (૮) ચોકખા રંગની રેલ થઈ (આનંદની મજા પુરેપુરી થઇ) હવે લહાણી વહેંચીએ; હાં હાં રે હવે લહાણી વહેંચીએ. (૯)

પાઠ ૧૦.	ઘુઘરીવાળું હાથનું ઘરેણું	બારે=ઘણો.
છંદ=બુરી ટેવ; નાદ;	બાળકબુદ્ધિ=કમસમજ.	વડ સસરા=મોટા સસરા;

વસ્ના બાપના બાપ
સ્નાન=નહાવું તે.
વીત્યા=ગયા
ક્ષય=છાતીમાંથી ગળફા પડે, ઝીણો તાવ આવે, શરીર કંતાતું જાય અને અંતે મરણ થાય એવો રોગ.
આગ્રહ=મંડયા રહેવું તે
ચોભીલી=શરમિંદી
કંતાઇ=તવાઇ
જોટવાં=જેઠ
છવિટીઆં=બીને પગની આંગળીએ પહેરવાની ઘુઘરીવાળી વીંટીઓ
ફૂલ=પગની આંગળીએ ઘાલવાનું ઘરેણું
ફૂલવાળીઓ, ઘુકડી=કાનમાં ઘાલવાનાં ઘરેણાં
લોળીઉ=કાનની લાળીમાં પહેરવાનું ઘરેણું
લવિંગીઉં=કાને પહેરવાનું સોનાનું ઘરેણું

દામણી=કપાળની છેક ઉપર પહેરવાનું હીરા-મોતીનું ઘરેણું
નાગફણી=એક જાતનું ઘરેણું.
અણુગમો=કંટાળો

પાઠ ૧૧.

ગળગળી થઈને=રડવા જેવું મોં કરીને
માઠી ખબર=દુઃખદાયક સમાચાર
ખેદ=દીલગીરી; અફસોસ
પત્તો=ઠામ ઠેકાણું
ખોળમખોળા=શોધાશોધ
લાસ=મુડદું; મરી ગએલું પ્રાણી
ઠાવકી=ડાહી
ઓતાડો=કોઇ જતું આવતું ન હોય એવી જગામાં આવેલો; એકાંત
નોતર=જમવાનું
ટાણુટચકે=સારા અવસરે
શોભા=ખુબસુરતી

ચાલ=રીત; ધારો
વખોડે=નિંદે

પાઠ ૧૨.

શાબરી=એ નામની એક ભીલડી હતી
રામચંદ્ર=સૂર્યવંશી દશરથ રાજાના કૌશલ્યાથી થએલા પુત્ર
મુજ=હું
દાસડી=ચાકરડી
પરે=ઉપર
ધરીને=લાવીને
સ્વામીજી=ધણીજી
મુનિ=ઋષિ; તપસ્વી
મર્મ=છુપો ભેદ
કુશ=દર્ભ
આશ્રમ=મઠ; આરામ પામવાની જગા
ભ્રમ=ભ્રાંતિ; વહેમ
આહાર=ખોરાક
શીકાર=સરસ
આગે=આગળ
અપવાસણ=ભૂખી

સંધરી=એકઠા કરી
સાર=સારા
રાઘવ=રામચંદ્ર
પ્રાયે=સરખાં; જેવાં
કંઇએ=કોઇ પણ જમાએ
નિર્મળ=પવિત્ર
નેહ=સ્નેહ; પ્રીતિ
કૌશલ્યા=દશરથની ત્રણ રાણીઓમાંની પહેલી રાણી
બદ્રીફળ=બોર
મધુરાં=મીઠાં.
મુજને=મને
તણો=નો
પાર=છેડો
ભાવ=હોંસ; ઉમંગ
ભાવ ધરી=હોંસથી
પ્રાશન=ખાવું; જમવું
પાવન=ચોકખું; નિર્મળ
સ્વસ્થ=શાંત
વિરહે=વિયોગે
નયને=આંખોએ
નયને વહે છે નીર = આંખોમાંથી આંસુ પડે છે; રડે છે
અધિકી=વધારે
સહી=સાંખી; સહન કરી

સમજુતી—મુજ ચાકરડી પર દયા લાવીને પ્રભુજી તમે દર્શન દેવાને સારૂં થયું કે પધાર્યા જેથી મારૂં મન માન્યું થયું. (૧) સ્વામીજી (રામચંદ્રજી) આ દર્ભ લઇને હંમેશનાં કામ (સંધ્યા વગેરે) કરો. આ દર્ભ ઘણો જુનો છે. તમે મુનિનો છુપો ભેદ કરો (સમાધિ ચઢાવો.) (૨) રામચંદ્રજીએ ત્યાં નિત્ય કર્મ કીધું પછી મઠમાં આવ્યા, શબરીએ ત્યાં ચાકરી કીધી તેથી મોટો વહેમ દૂર થયો. (૩) હે ! રામચંદ્રજી, જે સારાં અમૃત સરખાં ફળ જાણ્યાં તે મેં ખુશીથી ખાઇને ચાખી ચાખીને આ મૂકયાં છે. (૪) જે મને મીઠાં લાગે તે કાપીને કરંડી જોયાં છે, મેં પહેલાં એમ વિચાર્યું કે એ રામને માટે રાખું. (૫) તે દિવસની હું ભુખી છું, મેં એક પણ ખાધું નથી; મેં તે સારાં તમારે માટે સંઘરી રાખ્યાં. (૬) રામચંદ્રજી કહે છે કે તારા પવિત્ર પ્રેમને લીધે મને બહુ કરીને (લગભગ) અમૃત જેવાં મીઠાં લાગે છે; એવાં એ કોઇ ઠેકાણે ખાધાં નથી. (૭) જેવાં તારાં મીઠાં બોર અને ભાવે છે તેવો સ્વાદ કૌશલ્યાના પીરસ્યામાં પણ આવતો

નથી. (૮) સીતા હેતથી અમૃત સરખું ભોજન પીરસતી, તેથી પણ આ મીઠાં લાગે છે. કારણ કે તારૂં હેત ઘણુંજ છે. (૯) મેં હેતથી એવું ભોજન કોઇ જગાએ ખાધું નથી, તેમજ હું ઘણા દહાડાનો ભૂખ્યો છું તેથી હેતથી ખાઉં છું. (૧૦) પછી રામચંદ્રજીએ ચોકખું પાણી પીધું ને શાંત થયા; પણ સીતાના વિયોગથી આંખમાંથી આંસુ પડે છે. (૧૧) શબરી સાચું કહું છું તે સાંભળ, તું મને કૌશલ્યા કરતાં વધારે વહાલી છે, મારૂં મન ઘણું કાચું છે, તેથી હું સીતાનો વિયોગ સહન કરી શકતો નથી. (૧૨)

પાઠ ૧૩.

ચાંદા=એબ; ખોડ

નસીબદાર=ભાગ્યશાળી; ધારેલો લાભ સહેલથી મળે એવી

ખુદા=ઇશ્વર

ઉછેદીઉ=છોકરાં વગર મરી જાય તેની માલમત્તા મળે તે

ખોડો=ચાંદાં

આટો નીકળી જાય છે=સખત મહેનત કરવી પડે છે.

કાળજું ઠારે=સંતોષ પમાડે

વારસ=હકદાર

રણશીંગું=તતુડું; વખાણ

માંજરી=ભુરા ડોળાવાળી

ખોડીલો=ખોડવાળો

કરડી=આકરી; મારકણી

કન્યા=કુંવારી છોકરી

કદરૂપી=બેડોળ

અજવાળું કર્યું=આબરૂ મેળવી

પાઠ ૧૪.

નણંદ=વરની બેન

ભોજાઇ=ભાઇની વહુ

ચાવળી=બહુબોલી

મીઠું મરચું ભભરાવે=વાત રસિક કરવા માટે પોતાના તરફના શબ્દ ઉમેરે

ઠપકો=ગુનાહના બદલામાં કડવાં વેણ કહેવા તે

દાવો=હક

દાખવશે=બતાવશે

મહેણું=ટોણું

લાજ=આબરૂ

પોળને મોઢે=પોળમાં પેસતાં

ગાંઠીઓ તાવ=તાવ સાથે ગાંઠ નીકળે એવો રોગ; પ્લેગ

ખરાખરી=ખરૂં ખોટું નક્કી કરવું તે

વગોણું=ફજેતી; નિંદા
શિક્ષા=સજા
પાત્ર=લાયક
અસર=લાગણી
શેરડા પડવા=શરમાઇ જવું; કોલવાઇ જવું; લજવાઇ જવું
વલે=હાલ; ફજેતી

પાઠ ૧૫.

ગાળવા=ગુમાવવા
કાળજી=ફીકર; ચિંતા
સંભાળ=બરદાસ
ફરિયાદ=રાવ
વિતાડયું=દુઃખ દીધું
હેરાન=દુઃખી
ગેરહાજરી=હાજરી નહિ તે
નિશ્ચય=ઠરાવ
ફેર=ફરક; તફાવત
કુટેવ=ખરાબ આદત
ચેન=સુખ
લવરી=લવારી
દાકતર=અંગ્રેજી દવા કરનાર

પટાવીને=ફોસલાવીને
શોકવાન=દીલગીર; શોકાતુર
લેવાયું=નંખાયું; કમશક્તિ થઇ
ગોઠવણ=બંદોબસ્ત
મંદવાડ=બિમારી; રોગ
છોકરવાદી=નાદાની
પસ્તાવો=દીલગીરી; અફસોસ

પાઠ ૧૬.

ગર્વ=અહંકાર; અભિમાન
છલકાશો=ફુલાશો
ફુલણજી=વખાણથી રાજી થઇ ખર્ચ કરનાર
ગાઠા=હાર્યા
અધવચ=અધવચે
આટા=ધાણ
ખૂટયાં=ઓછાં થયાં
ખર્વ=અબજ પછીની સંખ્યા; હજાર કરોડ
સોડ=બાજુ; પાસું
કંસ=કૃષ્ણનો મામો

રાવણ=લંકાનો રાજા
બોધ=ઉપદેશ; શિખામણ
દ્રૌપદી=અગ્નિ કુંડમાંથી નીકળેલી દ્રુપદ રાજાની પુત્રી; પાંડવોની સ્ત્રી
ભારે=ઘણું
લાજ=આબરૂ
દુર્યોધન=ધૃતરાષ્ટ્રનો વડો પુત્ર, એ અને એના ૯૯ ભાઇ કૌરવો કહેવાતા
ગરવ=અહંકાર; ગર્વ
પે'લી=પહેલી
હુંપદ=અહંકાર; મારાપણું
મેલી=મૂકી
ફાળ=કુદકો
શિર=માથું
ભાળે=જુએ
મારે=જીતે
ભણતર=શિક્ષણ
પાણીમાં પડયું=નકામું ગયું
બાળી=બાળા; છોકરી
પોત=સ્વભાવ

પ્રકાશે=જાહેરમાં આવે	ખરૂં રૂપ=મૂળ સ્વભાવ	તરણું=તણખલું
તુચ્છપણે=તોછડાઇથી	ખોલે=ઉઘાડું પાડે	તોલે=બરાબર

સમજુતી—બેનો અહંકારથી છલકાઇ જશો નહિ. મતલબ કે અહંકાર કરશો નહિ, વખાણથી ફુલાઇ ખર્ચ કરી ફુલાશો નહિ. બધા માણસો અહંકારથી હાર્યા ને તેઓ ગામ મૂકીને અધવચે નાઠા, અહંકારથી ઘણા માણસના ઘાણ નીકળ્યા. (ટેક) (૧) ઘણા રાજા ગર્વથી નાશ પામ્યાં, જે પૈસા ખર્વની સંખ્યામાં ગણાતા તે પણ ખૂટી ગયા, અને બધાએ મરણ પામ્યા. (ટેક) (૨) અભિમાની કંસ પણ કેવો મુઓ! અને રાવણ જેઓ પણ મરી ગયો. એ બેથી તો ખરી શિખામણ લેવી. (ટેક) (૩) જ્યારે દ્રૌપદીને દુર્યોધને ઘણું દુઃખ દીધું અને તેની આબરૂ લેવા ઉભો થયો ત્યારે તે પાપી મુઓ. (ટેક) (૪) જે મનમાં અહંકાર રાખે તે ઘેલી પુરી પહેલી પસ્તાવશે માટે અહંકાર છોડી દઇને મન મોટું રાખો. (ટેક) (૫) કુતરૂં કોઇ ગાડા નીચે ચાલે તો તે ગાડાનો સઘળો ભાર પોતાને માથે જુએ, અને તેથી તે ફુલાઇને કુદકા મારી ડગલાં ભરે, જાણે કે ગાડાનો સઘળો ભાર હુંજ ઉપાડું છું. (ટેક) (૬) જો બાળા ભણી ગણીને ગર્વને જીતે નહિ, અને સારૂં નઠારૂં વિચારે નહિ, તો તેનું ભણતર નકામું ગયું સમજવું. (ટેક) (૭) હું બધાથી રૂપાળી અને ડાહી છું, મારા જેવી કોઇ છોકરી નથી એવું અહંકારવાળી હોય તેજ બોલે. (ટેક) (૮) જે પુરૂં ભણેલું હોય તે પોતાનું પોત બતાવે નહિ, અને કદાપિ અહંકારથી હદ પાર બોલે પણ નહિ, પણ જેમ અધુરો ઘડો હોય તે છલકાય, તેમ જે થોડું ભણેલી હોય તેજ અહંકાર કરે. (ટેક) (૯) જે બીજાને તોછડાઇથી બોલે તે પોતાનું સ્વરૂપ (સ્વભાવ) ઉઘાડું પાડે છે મતલબ કે હું અહંકારી છું

એમ બતાવે છે. તેની આબરૂ તણખલાની બરાબર રહે. મતલબ કે તેની આબરૂ બીલકુલ રહેતી નથી. (ટેક) (૧૦)

પાઠ ૧૭.

વઢકારી=વઢકણી; લડાઇ કરનારી
બહાનાં=ઓઠાં; નિમિત્ત
વારો=ખેપ; વખત
છુટકો=નિકાલ
શોક=દીલગીરી
ઉદાસ=દીલગીર
વળગો=લાગો
આય=શકિત; બળ
મુનિવ્રત=મુંગા રહેવું તે
ઉકળી=ખીજવાઇ
માર્ગ=ઉપાય; રસ્તો
ખોળે=શોધે
દોઢ વાંક=એકનો આખો અને બીજાનો અડધો
વઢવાઢ=લડાઇ
મિથ્યા=ફોકટ
ભાર=વકકર

પાઠ ૧૮.

સોબત=સંગત
ફળ=પરિણામ
જૂઠ=જુઠાણું; ખોટારૂં
અવગુણ=ખરાબ ટેવ
બનાવ=વાત; વિગત.
જેવી સોબત તેવી અસર=જેવા માણસની સંગત હોય તેવા ગુણ આવે
સમજુતી–જો નઠારી સોબત મળે તો નઠારાં કામ કરાય; સારી સોબતથી હંમેશાં સારી ચાલ ચલાય.

પાઠ ૧૯.

ઝડીઓ=વરસાદના ઉપરા ઉપરી ઝાપટાં
વેગવાળી=ગતિવાન
ભાળી=જોઇ
નભ=આકાશ; ગગન
છાઇ=ઢાંકી
રવિ=સુરજ; સૂર્ય
પળતી=દોડતી
છટાથી=ચપળતાથી
ધાડી=ઝાડી
આંધી=વંટોળીઓ; વાવાઝોડું
ઘટા=ભરાવ
મીંચીને=બંધ કરીને
વીજ=વીજળી
ગાજે=ગર્જના કરે
ઇંદ્રરાય=મેઘરાજા; વરસાદ
ટૌકા=ટહુકા
તડુકો=એકદમ રીસમાં કાઢેલો અવાજ
મુસળધાર=ઝાડી ધારમાં પડતો હોય તેવો; જોરમાં પડતો હોય એવો
પેખો=જુઓ
મેડક=દેડકો
જોસભરી=જોસબંધ
નાવ=હોડી
પૂરપાટ=ઝપાટાબંધ

નીકો=પાણી જવાનો માર્ગ; ગટર	ખેડુ=ખેડુત	તૃણુ=ઘાસ
નિકોરી=મોરી; પાણી જવાનો સાંકડો માર્ગ	પ્રવાસી=મુસાફર	ધરતી=જમીન
સરો=સરોવરો; તળાવો	કાયર=હેરાન	છવાઇ=ઢંકાઇ
	મેઘજળ=વરસાદનું પાણી	શું=કેવી
	ત્રાસે=કંટાળે	સહુ=બધા

સમજુતી—કાળી, વેગવાળી, રૂપાળી, ઘણી વાદળીઓ આકાશમાં જતી તે જોઈ, તે (વાદળી) સુરજને ઢંકીને છટાથી દોડતી; તેથી તેની ઘણી જાડી ઘટાથી વંટોળીઓ થયો. (૧) ઘણી વીજળી થાય છે તેથી આંખો મીંચીએ છીએ, ઘણા જોરથી મેઘરાજા ગર્જના કરે છે તેનો જવાબ મોર ટહુકો કરી આપે છે. સિંહો એકદમ રીસમાં અવાજ કાઢે છે ને માથું અફાળે છે. (કારણ કે સિંહ સમજે છે મારા કરતાં બળવાન કોઇ નથી ત્યારે આ અવાજ કોણ કરે છે એમ સમજી એકદમ રીસમાં આવી અવાજ કાઢી માથું પટકે છે.) (૨) મુસળધાર પાણી પડે તે તમે જુઓ, દેડકા ડેંડું કરે છે તે જુઓ, જોસબંધ ઝપાટાથી નદી ચાલે છે તે જુઓ, ઝપાટાબંધ હોડી ચાલે છે તે જુઓ. (૩) નાની મોરીઓ અને ગટરો પાણીથી ભરાઇ અને સરોવરમાંથી પાણી છલકાઇ જાય છે; ખેડુત અને મુસાફર વરસાદથી ભીંજાઇ ગયાં છે, તેથી તેઓ ઝાડો નીચે ઉભા રહ્યા છે. (૪) પેલાં પશુઓ વરસાદથી કંટાળીને નાસે છે, વળી પંક્ષીઓ વરસાદના પાણીથી કંટાળે છે; લોકો ઘરો બંધ કરીને ભરાઇ બેઠા, તેઓ ટાઢથી ધ્રૂજે છે તેથી તાપણી લઈ બેઠા છે. (૫) લીલા ઘાસથી પૃથ્વી ઢંકાઇ છે તેથી હે! બાઇ, ઇશ્વરની વાડી (આ દુનિયા) શું બની રહી છે! વરસાદથી દાણા, ફૂલો અને ફળો થવાનાં તેથી બધા લોકોનાં દુઃખ જવાનાં. (૬)

પાઠ ૨૦.

દયા=રહેમ; મહેર
દાન=ધર્મ બુદ્ધિથી આપવું તે
છાટીફાટ=ઘણું જ
હડખાયું=હડખવા લાગેલું
ઓરવા=રાંધવા
ખરાદીલથી=ખરા મનથી
ઠઠ=જમાવ; ટોળું; ભીડ
રાહ=વાટ
આશીશ=સારી દુવા; આશિર્વાદ
આગ્રહ=કાલાવાલા
સ્વાર્થી=મતલબી
પરગજુ=પારકાનું ભલું કરનાર; પરોપકારી
રૂઠે=નારાજ થાય; કોપે; ગુસ્સે થાય
બક્ષીસ=ભેટ; સરપાવ
કૃત્ય=કામ
હર્ષ=આનંદ; હરખ
અરે=કાળજી; ફીકર
ઉર=મન; દીલ
સુપાત્ર=લાયક; યોગ્ય
સાથ=સાથે

સમજુતી—દુઃખી પ્રાણીને જોઇને જે માણસ મનમાં તેના દુઃખ દૂર કરવાની કાળજી રાખે અને દયાળુ થઇને દાન કરે—કરી જાણે; લાયકને આપેલું દાન તે સારૂં દાન છે; કહે છે કે હાથે દાન કરશે તે સાથે આવશે.

પાઠ ૨૧.

મલીદો=કંસાર
નવરાશ=ફુરસદ
રોટી=રોટલી
ચાવલ=ચોખા
ખોટ=તંગાશ; તંગી
અસર=પાસ
વિસારે પડી=ભુલી ગઇ
સ્થિતિ=હાલત; દશા
તક=દાવ; લાગ
પોટકી=પોટલી
બંદગી=સ્તુતિ; વખાણ
લાખ=ઝાડનો રાતો ચીક
રજેરજ=જરેજર
શરમ=લાજ
કરકસર=વાજબી ખરચ
લાભ=ફાયદો

પાઠ ૨૨.

આળસ=સુસ્તાઇ
બંધીવાન=કેદી
શીદ=શા માટે
વણ=વગર
વણ વાંકે=વગર ગુને
નુકસાની=હાનિ
દાઝ=બળાપો
નવ=નહિ
રાય=રાજા
તજી=છોડી
સહીએ=ખમીએ; વેઠીએ
કર=હાથ
વશ=તાબે
ડગ=ડગલું
ચરણ=પગ

હેડ=જે મોટાં કોરેલાં લાકડામાં ગુનેગારનો પગ ઘાલી રાખવામાં આવે છે તે; બેડી.	લણુવા=ભેગા કરવા; મેળવવા	નિશ્ચે=નક્કી
ધરી=નાખી	જર=પૈસો; નાણું	સ્વપ્ને=સ્વપ્નામાં
વારી=અટકાવી; ખાળી	જશ=આબરૂ	જડ=મૂળ
ભણુતર=ભણવું તે	દરિદ્રતા=ગરિબાઇ; ભિખારીપણું	જામે=ફેલાય
લાભ=નફો; ફાયદો	અવગુણકારી=અવગુણ કરનારી; નુકસાનકારક	વિસ્તાર=ફેલાવો
		પામે=મેળવે.
		સમી=બરાબર; જેવી

સમજુતી—ઓ આળસડી! તું શા વાસ્તે કેદી બનાવે છે? વગર વાંકે કામ ભુલાવીને શા માટે હાનિ કરાવે છે? કોઇ ઉદ્યમ કરતાં ખાળે તો તેના પર મનમાં બળાપો થાય, પણ તારા પર તો જોર ફાવતું નથી, ઓ આળસડી તું શા વાસ્તે કેદી બનાવે છે વગર વાંકે કામ ભુલાવીને શા માટે હાનિ કરાવે છે? (૧) જો રાજાની આજ્ઞાથી ધંધો છોડી દઇને બેસી રહીએ તો (નુકસાની વેઠવીએ) નુકસાન થાય; તો તે રાજાને જુલમી કહીએ. (ટેક) (૨) હે! આળસડી તેં જેના હાથ (આળસરૂપી) બંધનથી બાંધી લઇ કબજે કર્યા, તેણે તો તરતજ ધંધો છોડી દીધો. (ટેક) (૩) જે તારે તાબે થય એટલે આળસ કરે તે એક ડગલું પણ ચાલી શકે નહિ, જાણે કે તેના પગમાં હેડ ઘાલી હોયની! તું જબરી અને જુલમીજ છે. (ટેક) (૪) તું વાંચતાં અટકાવે, જાણે કે આંખે પાટા બાંધ્યા હોયની! તે તરત પુસ્તક (વાંચવાનું) છોડી દે છે. (ટેક) (૫) તું ભણુતર ભણવા દેતી નથી. તેમજ પરમેશ્વરના ગુણ ગણવા દેતી નથી; મતલબ કે પરમેશ્વરનું ભજન કરવા દેતી નથી. તું વધારે ફાયદો મેળવવા દેતી નથી. (ટેક) (૬) તું પૈસા કે આબરૂ મે-

વવા દેતી નથી: મિત્રોને મળવા દેતી નથી; તેમજ શિખામણ સાંભળવા પણ દેતી નથી. (ટક) (૭) તું ગરિબાઇ આપનારી છે, તેમજ શરીરને નુકસાન કરનારી છે; તું નક્કી બહુજ નઠારી છે. (ટક) (૮) અમે તારાથી મનમાં બહુ બીએ છીએ, તેથી સ્વપ્ને પણ તને સંઘરીશું નહિ; તને વેરી સમજીને હંમેશાં દૂર કરીશું મતલબ કે તને અમારા શરીરમાં પેસવા દઇશું નહિ. (ટક) (૯) તારા મૂળ ધીમે ધીમે ફેલાય છે, અને પછી તો બરાબર ફેલાવો પામે છે. તને દલપતરામ કવિએ રોગી જેવી દીઠી. મતલબ કે રોગીને જોવાથી જેમ ચીતળી ચઢે તેમ તને જોઇ દલપતરામને ચીતળી ચઢી. (૧૦)

પાઠ ૨૩.

સત્તા=હુકમત; અમલ
તાગ=છેડો; અંત
અસંખ્ય=અગણિત
અપાર=પાર વગરનું
વાવાઝોડું=પવનનું તોફાન
યાહ=ફોમ; સરત
કાટકા=મોટા અવાજ
છળવું=ડરવું; બીવું
દેવળ=દહેરૂં
અતિવૃદ્ધિ=ઘણો વરસાદ
દુકાળ=અનાજ પાણી ન મળે એવો વખત
હિમ=બરફ
ધરતીકંપ=જમીનનું હાલવું તે
જવાળામુખી=બળતો પહાડ
ભયંકર=ભયાનક
આનંદકારી=આનંદ આપનાર
મંદમંદ=ધીમો ધીમો
સુખકારક=સુખ કરનાર
નિરંતર=હંમેશાં
અદ્ભુત=ચમત્કારી
ઝીણો=ઉંડો
આશ્ચર્ય=નવાઇ
દીગ=તાજુબ
અનંત=જેનો છેડો નહિ તે; પાર વગરનું
ઘોડા=મોજાં
છાયા=પડછાયો; ઓળો
સ્વપ્નવશ=સ્વપ્નાં આવે તેવી સ્થિતિ પડેલાં

પાઠ ૨૪.

વિસાત=ગણતરી; હિસાબ
ઇંદ્રિયો=જે વડે કામ અને જ્ઞાન થાય છે તે
બ્રહ્માંડ=વિશ્વનો ગોળો
કાર્યો=કામો
વ્યાપિ=ફેલાયલો

સર્વ શક્તિમાન=બધી શક્તિવાળો
સર્વવ્યાપી=બધે ફેલાએલો
આપોઆપ=પોતાની મેળે
હેતુ=મતલબ
ઋતુ=રત; મોસમ
દયાવાન=દયાળુ
આરોગ્ય=તંદુરસ્ત
સોસવું=વેઠવું; ખમવું
પૂર્ણ=પુરૂં
નારાજ=નાખુશ
કૃપા=મહેર; દયા
ભાવ=આસ્થા; શ્રદ્ધા
પ્રાર્થના=બંદગી; સ્તુતિ

પાઠ ૨૫.

બાળા=બાળકી
બોધ=ઉપદેશ
પ્રભાત=સૂર્યોદય થતાં પહેલાં જ્યારથી ઝળહળું થવા માંડે છે ત્યારથી સૂર્યોદય થતાં સુધીનો વખત; મળસકું; વહાણું
પરમ=મોટા
પરમેશ=મોટા ઈશ્વર
લીજે=લઈએ
પૂર=પૂરો
ઉત્સાહ=હોંસ; ઉમંગ
કાજ=કામ
સ્નાન=નહાવું તે
ભોગ=દુઃખ ભોગવવું તે
ઇશ=ઇશ્વર
આરાધીએ=પુંજીએ; ભજીએ
જંજાળ=ખટપટ
પદ=પગ
પ્રણમીએ=નમીએ
રેંમ=રહેમ; મીઠી નજર
બાંડુ=ભાઇબેન
ભાવ=પ્રેમ
આણી=લાવી
ઉલટ=ઉમંગ; હોંસ
ઉચરીએ=બોલીએ
મધુરવાણી=મીઠા શબ્દ
ઠાઠ=ભપકો
ઘોંઘાટ=અવાજ
સમય=વખત
કોટી=કરોડ
આગે=અગાડી
રંગ=પાસ
ખંત=કાળજી
સકળ=બધા; સઘળા
કાંન=કહાન કવિ

સમજુતી—સૌ બેનો હંમેશાં સવારમાં ઊઠીને; મોટા પરમેશ્વરનું નામ લઇએ, પછી મનમાં ખરો ઉમંગ અને આનંદ લાવીને સઘળાં કામ બરાબર કરીએ, સૌ બેનો હંમેશાં સવારમાં ઊઠીએ. (૧) નહાવાથી શરીર સુધરે છે અને રોગના ભોગ થતા (રોગનું દુઃખ ભોગવતા) બચીએ છીએ; ચિત્તને સુધારીએ, પરમેશ્વરને ભજીએ અને જગતની

ખટપટમાં ફસીએ નહિ. (ટેક) (૨) મા અને બાપના પગને હેતથી નમીએ મતલબ કે માબાપને પગે લાગીએ, ભાઇબેનમાં મીઠી નજરથી હેત લાવીએ, ઘરનું સઘળું કામ ઉમંગથી શીખીએ, અને મોઢેથી મીઠી વાણી બોલીએ. (ટેક) (૩) જ્યાં આઠ વાગે કે ઠાઠ મૂકી દઇને અવાજ કર્યા વગર પ્રેમથી પાઠ કરો. નાનપણનો વખત શીખવાને માટે સારો છે આગળ કરોડો ઉપાયથી એ (વખત) મળશે નહિ. (ટેક) (૪) સારા માણસની દોસ્તીનો પાસ હંમેશાં લેવો મતલબ કે સજ્જનની દોસ્તી હંમેશાં કરવી અને નઠારા માણસને જોઇ આઘા ખસવું મતલબ કે દુર્જનની દોસ્તી કરવીજ નહિ; સુખમાં અને દુઃખમાં જીવ આનંદમાં રાખવો એમ શરીર અને મનને ઘણું કસવું. (ટેક) (૫) કાળજી રાખીને સઘળા સારા સદ્‌ગુણો શીખવા અને હંમેશાં સારી વાત પણ સાંભળો તોજ આ લોક અને પરલોક સુધરે મતલબ કે મૃત્યુ લોક અને સ્વર્ગ લોક બંને કામ સધાય. કહાન કવિ કહે છે કે ઉપલી શિખામણો પ્રમાણે જે નારીઓ ચાલશે તેની નિંદા થશે નહિ. (ટેક) (૬)

પાઠ ૨૬.

પૂર=રેલ
મુશ્કેલ=અઘરી
તરાપો=વાંસ બાંધીને પાલખ જેવું કરે છે તે
દોર=દોરી
વાત્રક=ખેડા જિલ્લામાં નદી છે
ભેખડ=ટેકરાનો ઝૂલતો ભાગ
ઢીચણપુર=ઘુંટણ જેટલા
ભમરા=વમળ; પાણી ગોળ ચક્કર ખાય છે તે
પટ=પહોળાઇ
છોળો=મોજાં
વિઘ્ન=હરકત; ઇજા
પોચા કાળજાંની=બીકણ
છળી=ડરી
છાતીપુર=છાતીજેટલુંઉંચુ
અધખોલો=એક બાજુ એ થોડો ઉઘાડો

પાઠ ૨૭.

પરિણામ=છેવટ; ફળ
કેફી=ઘેન ચઢે એવો; માદક
અસર=ફળ; પરિણામ
પ્રમાણ=માપ
તદ્દન=બીલકુલ

અશક્ત=શક્તિ વગરનું; કમજોર
વ્યસની=ટેવવાળો
સુસ્તી=બેચેની; આળસ
રસ્તો=ઉપાય; ઇલાજ
વપરાશ=વાપર; ઉપયોગ
કસુંબો=અફીણનું પાણી
રિવાજ=ધારો
જ્ઞાતિ=જાત
પ્રસંગોએ=વખતે
જુસ્સો=જોમ; જોર
હૃદય=લોહીની ટાંકી
જ્ઞાનતંતુ=મગજને ખબર પહોંચાડનાર તાંતણા
આંતરડું=પેટના ડાબા છેડાથી તે ગાંડની કુલી લગીની નળી
ઉત્તમ=સૌથી સરસ; શ્રેષ્ઠ
અંશ=ભાગ
પાસ=અસર
અકાળ=કવખતે
સેવન=કામમાં લેવું તે
સંભાળ=ખરદાસ

છૂટથી=મરજી મુજબ
ખલેલ=હરકત; અડચણ
તંદુરસ્તી=સુખાકારી
બંધી=મના; મનાઇ
ચોકી=પહેરો; તપાસ
ઇજારો=પરવાનો; પરવાનગી; કંટ્રાકટ
ઇજારદાર=ઇજારો રાખનાર; કંટ્રાકટર
બદી=દુરાચરણ; ખરાબ ટેવ

પાઠ ૨૮.

પનઘટ=ઓવારો
પેખો=જુઓ.
વિમળ=મેલ વગરની; સ્વચ્છ; નિર્મળ
વારિ=પાણી; નીર; જળ
છીપે=મટે
તરસ=પ્યાસ; શોષ
બેડું=ગાગર ને ઘડો
શિર=માથું
શિરપરે=માથાપર
રવ=અવાજ

ઉર=મન
નાવડી=હોડકું
નૌકા=હોડી; વહાણ
જહાજ=મોટું વહાણ
વિદેશે=પરદેશે
લા'વો=ઓરીઓ; ઓરતો
વણજ=વેપાર
નફો=ફાયદો; લાભ
વિશેષ=વધારે
કીઓ=કયો
બગ=બગલો
ધ્યાન=સ્મરણ
મછ=માછલાં
તયારી=તૈયારી
પુરણ=પુરં
વામે=દૂર થાય
નભ=આકાશ
નભવિષે=આકાશમાં
તહાં=તે ઠેકાણે
તરુ=ઝાડ
છાંય=શીળો; છાંયડો
ધસારે=ઝડપથી
સિંધુ=દરીઓ
ગમન=જવું તે

સમજુતી-આ દહાડામાં (ફાગણ ચૈત્રમાં) ઓવારા પર ઉભા રહીને નિર્મળ, વાંકડી નદીને જતી જુઓ; તે બહુ શોભે છે; તેમાં (નદીમાં) કાચના જેવું ઘણું ચળકતું પાણી વહે છે. તેવું મીઠું પાણી પીવાથી મોંઢામાંની તરસ મટે છે. (૧) ત્યાં જઇને બાયડીઓ અને પુરુષો હોંસથી નહાય છે, કેવાં તરે છે! ને ગમતમાં રમીને ખુશી થાય છે! કોઇ (લુગડાં) ધૂએ છે. કોઇ ઝડપથી પાણી ભરીને મનમાં ઉમંગ લાવીને માથા પર બેડાં મૂકે છે. (૨) મોજી માણસો સ્વચ્છ (જેમાં કાદવ પાણી ન હોય તેવી) હોડીઓ ચલાવે છે; જુઓ, વહાણ માલ લઇને ઝડપથી આવે છે; ઘણા માણસો મોટા વહાણમાં બેસી (વેપાર માટે) પરદેશ જાય છે; વેપારમાંથી ઘણા લાભ અને લા'વો મળે છે. (૩) સારી ચળકતી ઘણી માછલીઓ કૂદે છે, પણ કયો માછી પકડશે તે તે જાણે નહિ. વળી બગલાઓ (શિકારને માટે) ઘણું ભારી ધ્યાન રાખી બેઠા છે, તેઓ માછલાને લેવા ઝડપથી તૈયારી કરે છે. (૪) પશુ, પક્ષીઓને પુરેપુરૂં (જોઇએ તેવું) સુખ મળે છે; કારણ કે સારૂં ચરવાનું મળે છે, જેથી ભૂખનું દુઃખ દૂર થાય છે, આકાશમાં ચંદ્રમા ખીલીને તે (ચંદ્રમાનું પ્રતિબિંબ) પાણીમાં પડીને ત્યાં વારંવાર તરતો હાલે તે જુઓ. (૫) કિનારા પર ઊગેલાં ઝાડો બહુ સારો છાંયડો કરે છે, પક્ષીઓ કૂદે છે ને અવાજ કરે છે, (બોલે છે) અને વળી ઊડી જાય છે, તે ચાલાક, વાંકાચુંકી ઘસારા બંધ ચાલતી નદી સમુદ્રભણી જવાને માટે ધ્યાન રાખે છે. (૬)

પાઠ ૨૯.

ઘેરાવો=ફરતો ઘેર

ખરી ઉંચાઇ=સરાસરી ઉંચાઇ [illegible]

ચઢણ=છેક ઉપર ચઢવાનો માર્ગ; ઢોળાવ

કિલ્લેબંધી=કિલ્લા કોટનું કામ

બુરજ=ઘુમટ

હૈયારખી=છાતી સુધી આવે એવી ભીંત
નરદમ=એકલા; નર્યા
વાર=યાર્ડ; ત્રણ ફુટ
સ્થિતિ=હાલત
ભવ્ય=ઘણાં મોટા ને શોભિતાં
ખંડેર=પડી ગએલી ઇમારતો
ખડક=ખરાબા
ઉપલાણુ=ઉપરના ભાગે
પતાઇ રાવળ=પાવાગઢ-નો ધણી; તેના વં-શજ બારીઆ ને છોટા ઉદેપુરના રાજા છે.
છાતી રોકું=છાતી બરા-બર ઉંચું; છાતીપુર
ખાઇ=ખાડી
પીર=મરણ પામેલા મુસલમાન સાધુ
દેરડી=દેવડી
દંતકથા=મોઢાની ચાલતી ખરી ખોટી વાત

વેષ=સોંગ; દેખાવ
અલૌકિક=માણસમાં ન હોય તેવું; દેવીના જેવું
રૂપ=ખુબસુરતી; દેખાવ
પાલવ=લુગડાંની કોર
શાપ=બદદુવા
ખરાબી=પાયમાલી
તળેટી=પર્વતના મૂળ આગળની જગો
દિવાન=પ્રધાન; વજીર
ચૌટાં=બજારો
આબાદ=સુખી

પાઠ ૩૦.

સંતોષી=સંતોષવાળો
વિદ્વાન=પંડિત; ભણેલો
પરમાર્થી=બીજાનું સારૂં કરનાર; પરગજુ
સુબોધ=સારો બોધ
માર્ગ=ઉપાય; ઇલાજ
કૃપા=મહેરબાની
વાંઝીઉં=છોકરાં વગરનું
ઓછું આવે=મન દુખાય
સ્વામી=ધણી; વર

આરોગ્ય=તંદુરસ્ત
સાધન=સાહિત્ય; સામગ્રી.
હેરાન=દુઃખી
ખોટ=નુકસાન; ટોટો
અસંતોષ=સંતોષ નહિ તે
સંતોષી તે સદા સુખી =જે માણુસ સંતોષ રાખે છે તે હંમેશાં સુખી રહે છે.
મંત્ર=ગુપ્ત વિદ્યા
સંભારવું=યાદ કરવું

પાઠ ૩૧.

રાજગીત=રાજા સંબંધી ગાયન
રક્ષ=રક્ષણ કર
દેવ=ઇશ્વર
પ્રૌઢ=મોટા
જયવંત=જશવાળા
કીર્તિ=મોટાઇ
યશ=જશ
લંબાવ=વધાર; ફેલાવ
જગદીશ=જગતનો ધણી; પરમેશ્વર

વેરી=શત્રુ	કલ્યાણુ=રૂડું	ધર=રાખ
વિખેરેવા=જુદા પાડવા	કાળ=વખત	શકિતમાન=જોરાવર
કાળ=મોત	ગંજ=ઢગલો	રાજેશ્વર=રાજાના પણ ધણી; પ્રભુ
કાળ આણુ=મારી નાખ	શ્રેષ્ઠ=ઉત્તમ	
બંધ પાડ=બેસાડ	જાથુ=હંમેશ; કાયમ	મહાજ્ઞાની=મોટા જ્ઞાન વાળો; ઘણા જ્ઞાનવાળો
દ્વેષ=કીનો; વેર	ક્ષેમ=સુખ; આરોગ્ય	
કલેશ=કંકાસ; કજીઓ	સદભિમાનને=સારી ઉ-ચી લાગણીથી; સારૂં અભિમાન મનમાં લાવી	પ્રાર્થના=સ્તુતિ
જ્ઞાન=સમજણુ; અક્કલ		શુભકાર=સારૂં કરનારી; કલ્યાણુ કારક
હુનર=કસબ; કળા		
અમઘેર=અમારે ઘેર	પૂજ્ય=પવિત્ર; પૂજા કરવા જોગ	પાર=સુધી
જંપ=નિરાંત		રાજભકત=વફાદાર
સંપ=એકતા; ઐકય	પ્રત્યે=તરફ [રામાં	એકદીલ=સંપ
સધો=મળો; થાઓ	પાંખમાં=છાયામાં; આશ-	સ્વીકાર=કબુલ કર

સમજુતી–હે પરમેશ્વર ! તું મોટા રાજા (પાંચમા જ્યોર્જ)નું રક્ષણુ કર, એ મોટા (પાંચમા જ્યોર્જ) ઘણાં વરસ જીવજો, હે ! પરમેશ્વર તું મોટા રાજાનું રક્ષણુ કર. એમને ઘણા કીર્તિવાન બનાવ. મોજમજા, મોટાઇ અને આબરૂ આપ. અને બહુ વરસ એમનું રાજ અમારા ઉપર રાખ, હે પરમેશ્વર તું મોટા રાજાનું રક્ષણુ કર. (૧) હે જગતના ધણી પરમેશ્વર તું ઊઠ, એના શત્રુઓને છુટા પાડવા તું ઊઠ, અને તેમને મારી નાખ. બધી અદેખાઇ અને કજીઓ મટાડી દે; અને અક્કલ અને કળાનો વધારો થાય એવું કર. અમારે ઘેર હંમેશાં નિરાંત, સંપ અને કલ્યાણુ થાય એવું કર. (૨) મોટા જ્યોર્જ રાજા પર હંમેશાં જોર, આબરૂ ને સુખનું ઢગલાબંધ ઉત્તમ દાન કર.

(મતલબ તું એમને હંમેશાં ઘણું જોર, આબરૂ ને સુખ આપ) સારી ઉંચી લાગણીથી ગરીબ અને તવંગર અથવા પ્રજા અને રાજા એમનું રાજ પવિત્ર છે એમ જાણે અને જ્યાં ત્યાંના લોક એમનાં નામ પર હેત આણે એમ કર. (૩) હે! સર્વ શક્તિમાન, રાજાઓના પણ રાજા, મોટા જ્ઞાનવાળા પ્રભુ, તું એમને તારા આશરામાં રાખ. પૂર્વ કિનારાથી પશ્ચિમ કિનારા સુધી એટલે આ પારથી પેલે પાર સુધી દુનિયામાં કલ્યાણ કરનારી ઘણી પ્રાર્થના થાય એમ કર, અને વફાદારનો સંપ કબુલ કર. હે! પરમેશ્વર તું મોટા રાજાનું રક્ષણ કર. (૪)

ભાગ ૨ જો.

પાઠ ૩૨.

સીતા=રામની સ્ત્રી; જનકની પુત્રી; જાનકી
જનક=મિથિલાપુરીના રાજા
રામચંદ્ર=દશરથના પુત્ર
ભાગ્યેજ=જવલ્લેજ
સ્વયંવર=ઇચ્છાવરને માટે જે સભા ભરવી તે
ખ્યાતિ=વખાણ; તારીફ
વરવા=પરણવા
અયોધ્યા=સરયુ નદીને કાંઠે એ શહેર છે
દશરથ=અયોધ્યાના સૂર્યવંશી અજ રાજાના પુત્ર
વરમાળા=વરને પહેરાવવાની માળા
આરોપી=પહેરાવી
કૈકેયી=દશરથની નાની રાણી
ખટપટ=કપટ; જંજાળ
વનવાસ=વનમાં રહેવું તે
ખિન્ન=દીલગીરી; દુઃખી
સ્વામિનાથ=પતિજી
વિછુટી=જુદી
સમજુત=સમજણ
એકની બે થઇ નહિ=માન્યું નહિ
છેવટ=આખર
માણું=ભોગવું
વિયોગ=જુદા પડવું તે
સાથ=સંઘાત
સહન કરીશ=વેઠીશ
તત્પર=તૈયાર
અથાગ=ઘણો
આગ્રહ=હઠ
અતિશય=ઘણોજ
ખાતર=માટે; વાસ્તે
છળભેદ=કપટ
હરણ કરી ગયો=છાની રીતે લઇ ગયો
લંકા=સિંહલદ્વીપ. એ હિંદુસ્તાનની દક્ષિણમાં બેટ છે.

અશોકવાડી = વાડીનું નામ છે

નાજુક=દુઃખ ન સહન કરી શકે એવી; કોમળ

આંખ ફેરવીને=ગુસ્સે થઇને

ધમકી=બીવડામણ; દમ

દૃઢતા=અડગપણું; પાકો નિશ્ચય

સીતાનાં વીત્યાં=સીતાજીને જેવાં દુઃખ પડયાં તેવાં મેં વેઠયાં.

પાઠ ૩૩.

પુરાણો=હિંદુઓના એ નામના જુના ઇતિહાસના ગ્રંથો. પુરાણ અઢાર છે

શ્રીકૃષ્ણ=દેવકીના પુત્ર; પરમાત્મા

જાદવકુળ=યદુકુળ. એ કુળનો મૂળ સ્થાપનાર યદુ નામનો રાજા હતો તે ઉપરથી એ નામ પડયું છે

દ્વારકા =કાઠિઆવાડના વાયવ્ય કોણમાં આવેલું ગામ (હાલ એ ગાયકવાડ સરકારને તાબે છે. એમાં રણછોડજીનું દહેરું છે)

મૌર્યવંશ=મુરા રાણીનો વંશ

સ્થાપના=મંડણ; શરૂઆત

મગધ=બહાર

સંગમ=મોટી નદીને નાની નદી જે ઠેકાણે મળે છે તે જગા

સમર્થ=બળવાન

મિત્રાચારી=દોસ્તી

યુનાન=ગ્રીસ. (એ યુરોપખંડની દક્ષિણમાં દેશ છે)

સુદર્શન=તળાવનું નામ છે.

પૌત્ર=છોકરાનો છોકરો

અશોક=મગધનો રાજા; બિંદુસારનો પુત્ર

ઇ. સ. પૂર્વે=ઇસવીસન પહેલાં

નિરાધાર=આધાર વગરના

ધર્મશાળા=મુસાફર લોકોને વગર ભાડે ઉતારવાનું મકાન; મુસાફરખાનું

ધોરી=સરીયામ

ચોતરા=ચબુતરા

સ્તંભ=થાંભલા

મૂળતત્ત્વો=જે મુદ્દા કે સિદ્ધાંતોપર ધર્મ રચાયો હોય તે

કાયમ=હયાત; ચાલુ

લેખ=લખાણ

લિપિ=ભાષા

મુખ્યત્વે=ઘણું કરીને

હિંસા=હત્યા; ઘાત

વડીલ=મોટા

શ્રમણ=સાધુ

ઉડાઉ=ગેરવાજબી ખરચ કરનાર

સદાચાર=સારી ચાલ

હિત=ભલું; કલ્યાણ

મત=ધર્મનો પંથ
વૃત્તાંત=હકીકત; બ્યાન
લાડી=વહુ
લંકાની લાડી ને ઘોઘાનો વર=વહુ સિંહલદ્વીપની ને વર ઘોઘાનો

પાઠ ૩૪.

ઘેરો ઘાલ્યો=ચોગરદમ લશ્કર ગોઠવી દીધું
દુર્ભાગ્યે=કમનસીબે
સામેલ=દાખલ
સતી થવું=ધણીના મુડદા સાથે જીવતાં બળી મરવું
અણીને વખતે=આખર ઘડીએ
ડુમો=મન ભરાઈ આવવું તે
સમ્યા=મટચા
ધર્મ=ફરજ; કર્તવ્ય
આધીન=તાબે; વશ
સલાહ=અભિપ્રાય
વિઘ્ન=હરકત; અડચણ
કોટી કરવી=વહાલ આવવાથી ગળે બાઝવું તે
ગદગદ કંઠે=ગળામાંથી અચકતા શબ્દો નીકળે એવા અવાજથી
અપાસરો=જૈન સાધુઓને રહેવાની જગા
અણધારી=ઓચિંતી
આફત=દુઃખ; સંકટ
સૂઝતું નથી=સમજ પડતી નથી
આભાર=પાડ; ઉપકાર
વાસ=રહેઠાણ; મુકામ
પ્રસવ્યો=જન્મ્યો
નમન કયું=નમસ્કાર કર્યા
ફોજ=લશ્કર; સેના

પાઠ ૩૫.

બહારવટું=જંગલમાં રહીને ગામ લૂટવાં તે
કોઠલો=દહીં, દૂધ વગેરે મૂકવાનો માટી અથવા લાકડાનો ઘાટ
રાજવંશી=રાજાના વંશમાં આવતરેલો
રેખા=લીટીઓ; કાપા
પંજો=હથેલી ને આંગળાં મળીને જે હાથનો ભાગ થાય છે તે
ઇરાદો=મનસુબો; વિચાર
કામઠું=ધનુષ
તીર=બાણ
આશ્ચર્ય=નવાઇ
દૃઢતા=મનનું અડગપણું
ઉમળકો=હોંસ
ખાતર=ચોર લોકોએ ઘરમાં પેસવાને પાડેલું બાકું
ખોળ=શોધ
આરોપ=તહોમત; આળ
અનુમાન=ધારણા; અટકળ
કલ્પના=ધારણા; અનુમાન
તિલક=ટીલું

પાઠ ૩૬.

જુનાગઢ=ગીરનારની પાડોશમાં શહેર છે
દંતકથા=મોઢેની ચાલતી ખરી ખોટી વાત
જોશી=જયોતીશ વિદ્યા જાણનાર
જોગ=યોગ; વખત
ખેદ=દીલગીરી
માગું=માગણી
ભાટ=વખાણ કરનારી બ્રાહ્મણની એક જાત
બદલો=આભાર; પાડ
પદ્મિની=ઉત્તમ વર્ગની સ્ત્રી
વેરે=સાથે
શોભા=આબરૂ
ખાંડું=તરવાર; રાજાઓ જાતે ન જતાં કેટલીક વાર પરણવાને માટે તરવાર મોકલે છે
બળાત્કારે=જોરજુલમથી
સગપણ=સગાઇ
દરવાન=દરવાજાની ચોકી કરનાર; દ્વારપાળ
મ=મા; નહિ
ખોય=ખોડ; ખાંપણ; એબ; બટ્ટો
સમજુતી–હે! માણેરા તું રડ નહિ અને આંખો લાલ ન કર. જો મરતી વખત માને યાદ કરીએ તો વંશમાં બટ્ટો લાગે.
દેરડી=દેવડી
ખોદે તે પડે=બીજાને નુકસાન કરવાને જે ઉપાય કરે તેજ ઉપાયથી તેને પોતાને નુકસાન થાય

પાઠ ૩૭.

સોલંકી=ચાલુકય (એ રજપુત વંશનું નામ છે)
સગીર=નાની; કાચી
ચોહાણ=રજપુત વંશનું નામ છે
દિલ્હી=જમના નદીપર શહેર છે (રજપુત અને મુસલમાન રાજાઓની રાજધાની હતી. એમાં દરબાર ભરવામાં આવ્યો હતો. હાલનું હિંદનું રાજધાનીનું શહેર છે.)
તલપ=ઉતાવળથી લેવાને પડવું તે
ઝઝુમી=તલપી
ધૂળબલાની=નજીવી
મુરાદ=ઇચ્છા; આશા
શક=સંદેહ
કુસંપ=અણબનાવ
ખુવાર થવું=પાયમાલ થવું; નાશ પામવું
દૃષ્ટાંત=દાખલો; ઉદાહરણ
માગું=માગણી
ખુબસુરત=દેખાવડી
હાડેહાડ=રૂંવેરૂંવે
ડંકો=નગારૂં; ઢોલ
માંડલિક=ખંડીઆ
જય=જીત; ફતેહ
યુદ્ધ=લડાઇ

કોપે=ગુસ્સે થાય
એકમત=સંપ; ઐક્ય
કમર બાંધવી=સામા થવું
પ્રસંગ=વખત
તા=હાથ
અંકુશ=હાથીને વશ રાખવાનું અણીદાર નાનું હથિયાર
ત્રિશુળ=ત્રણ પાંખાવાળું હથિયાર
સાંભર=જ્યાં સાંભર સરોવર છે તેની આસપાસનો ભાગ; અજમેર
વિચિત્ર=નવાઈ જેવી
આવેશ=ગુસ્સો
પરાજય=હાર

પાઠ ૩૮.

વાઘેલા=વંશનું નામ છે (વાઘેલ ગામની જાગીર મળી હતી તેથી વાઘેલા નામ પડ્યું.)
અણહીલવાડ=પાટણ (સરસ્વતી નદીને કાંઠે ઇ. સ. ૭૪૬ માં વનરાજ ચાવડાએ અણહીલ ભરવાડના નામ ઉપરથી વસાવ્યું હતું.)
વેરાન=ઉજ્જડ; વસ્તી વગરનો
શરણ=તાબે
આજીજી=કાલાવાલા
ભંડાર=ખજાનો
જનાનખાનું=સ્ત્રીઓને રહેવાની જગા
સર કરવું=જીતવું
બેગમ=મુસલમાન પાદશાહની સ્ત્રી
મલેક કાફુર= ગુલામનું નામ છે. એને ખંભાતની લૂંટમાંથી અલાઉદ્દીન લાવ્યો હતો
બેત=સંકેત; યુક્તિ
માનભંગ=અપમાન
કલંક=ડાઘ
સ્વાધીન=પોતાને તાબે

પાઠ ૩૯.

દુરાચારણી=ખરાબ ચાલનો
બંડ=હુલ્લડ
પંડે=જાતે
ઇલ્કાબ=ઉપમા; ખિતાબ
પશ્ચાત્તાપ=પસ્તાવો. દીલગીરી
ઘોર=પાપી
અદલ=વાજબી
વાટપાડુ=રસ્તે લૂટી લેનાર
કાસળ=જડ; મૂળ
સરહદ=છેવટની હદ
વસુલાત=જમાબંધી
આબાદી=ચઢતી
અમદાવાદ=એ સાબરમતી નદીને કાંઠે છે. અહીંઆનાં ધોતીજોડા અને મરકી વખણાય છે એનું ખરું નામ અહમદાબાદ છે
પ્રવાહ=વહેણ

ખ્યાતિ=નામના
અદ્યાપિ=હજુ પણ
ઓરસ=મેળો

પાઠ ૪૦.

વરાળ=બાફ
નિરંતર=હંમેશાં
ઘટ=ઝાડી
ધુમસ=ધુણીના જેવી વરાળ; ઓસ; દવ
ઝાકળ=ઠંડીના જોરથી હવામાંની વરાળનું પાણી થવું તે; ઠાર
મોતીઆ=મોતીના દાણા જેવા ટપકાં
વાદળાં=વરાળનો જથો
કરા=બરફના કાંકરા આકાશમાંથી પડે તે

પાઠ ૪૧.

દેશ=ઘણા ઇલાકા અને પ્રાંત મળીને થયેલો તે
પહાડ=જમીનપર જે મોટા ડુંગરા આવેલા હોય તે
ભેગાં થઇ ગએલાં=મળી ગએલાં
ટોચ=શિખર; ઉપલો ભાગ
સઢ=વહાણના કુવાને આધારે રહેલા કંતાન કે દોટીના જે જાડા કપડામાં પવન ભરાવાથી વહાણ જલદી ચાલી શકે છે તે
સપાટી=ઉપલો ભાગ
આરપાર=એક છેડાથી બીજા છેડા સુધી
ઉલટી=વિરૂદ્ધ; સામી

પાઠ ૪૨.

વાર્ષિક=વરસની
ગતિ=ચાલ
વિશાળ=વિસ્તીર્ણ; લાંબા પહોળા
પીઠ=વાંસો
આર=ભમરડાની વચ્ચે લોઢાની અણીદાર ખીલી જડેલી હોય તે
જ્યોત=સળગતો કાકડો
કિરણ=સીધી લીટીમાં પડતો પ્રકાશ

પાઠ ૪૩.

અગાસી=ધાબુ
કરાંઠી=કપાસ, તુવેર વગેરેનાં સુકા છોડ
ખુંપરા=ભોંયમાં દટાએલાં સુકાં ઠુંઠાં
કાઢા=નીક; કાંસ
કાંસ=પાણી જવાનો માર્ગ; નીક
ટટી=ખડખુચ
ખાતર=કોહી ગએલો કચરો વગેરે
ખરીફ=ચોમાસામાં વવાતાં ધાન્ય
વાવણી=રોપણી
કરપી=રાંપડી; ખેતીનું એક ઓજાર
નીંદી=ફખેડા
હેલી=લાગલાગટ વરસાદનું આવવું તે

- નિરાંત=ચેન; સુખ
- વળે છે=થાય છે
- માફકસર=જોઇએ તેટલો
- તીડ=ખેતરને નુકસાન કરનાર તપખિરીઆ રંગનું જીવડું
- ધમાલ=ધામધુમ
- રવિપાક=શિઆળુ પાક
- ખળી=કણુસલામાંથી અનાજ છુટું પડવાની જગા
- ચીરા=ફાટ; ચીરાડા
- કડબ=જુવારના સુકા સાંઠા
- સરકાર ધારાના=વસુલાતના; મહેસુલના
- ધારાના=વેરાના
- શીતળ=ઠંડો
- પાન=પાંદડાં
- ખરે=ભોંયપર પડે
- કઠોળ=દ્વિદળ ધાન્ય
- તંબોળ=પાન
- ધરે=પહેરે; ઓઢે
- શાલ=ઊનનું કીમતી વસ્ત્ર
- તણુ=ના
- ભલી ભાત=સારી રીતે
- ઉંડા જળ જાય=પાણી સુકાઇ ઓછું થાય
- પામે=આવે
- કેસુડાં=કેસુડાનાં ઝાડનાં ફૂલ
- ગુણવાન=ગુણકારી; ફાયદાવાળા
- હોજ=પાણીની ટાંકી
- ફુવારા=જેમાંથી પાણી ઉંચે ઊડે છે તે
- ચંદન=સુખડ, કેસર વગેરેને પાણીમાં ઘસીને લચકા જેવું બનાવે છે તે
- લાગ=લાગે
- કોયલ=મધુર રાગનું કાળા રંગનું પક્ષી
- મીઠા બોલ=મધુર શબ્દ; મીઠાં વેણ
- વણતોલ=ઘણોજ
- ખાસું=મજાનું; સારૂ
- ડુબાડુબ=ડુબી ગએલી
- ઉચારે=બોલે; ગાય
- મલાર=એક રાગનું નામ છે
- ચંપેલી, જુઇ, જાય } એક જાતનાં સુગંધીદાર સફેદ ફૂલ
- ચંપો=પીળા રંગનું સુગંધીદાર ફૂલ
- ભલા=સારાં
- ફુલાય=ખીલે
- માટ=માટે
- ચાખડીઓ=પાવડીઓ
- હિંચોળા=હીંચકા
- ખાટ=ખાટલા

સમજુતી–ટાઢની મોસમમાં ઠંડો પવન વાય, ઝાડનાં પાંદડાં ખરી પડે; ઘઉં, ગોળ, (શેરડી) કપાસ અને કઠોળ પાકે, અને લોકો ટાઢથી શરીર ફાટે નહિ માટે શરીરે તેલ ચોળે અને પાન ખાય. (૧)

ટાઢ વાય નહિ માટે લોકો શરીરે ડગલા પહેરે અને શાલ ઓઢે, ગરીબ લોકના ટાઢથી પગ અને ગાલ ફાટી જાય; એ ઋતુમાં (શિઆળામાં) રાત ઘણી મોટી હોય છે અને દિવસ નાના (ટુંકા) થાય છે અને શરીરમાં સારી રીતે (સારો ખોરાક ખાવાથી) જોર આવે છે. (૨) ઉનાળામાં કુવા, વાવના પાણી ઉંડા જતા રહે છે–ઘટે છે અને નદી ને સરોવરના પાણી સુકાઇ જઇને ઓછાં થાય છે, સઘળી વનસ્પતિને નવાં પાંદડાં આવે છે અને સારાં ગુણવાળાં કેસુડાંના ફૂલ પણ થાય છે. (૩) ગરમીની મોસમમાં હોજ, ફુવારા અને બાગ સારા લાગે છે, તેમજ ચંદન અને વીંજણા વહાલા લાગે છે; કારણ કે એથી ઠંડક વળે છે. કોયલ મીઠા બોલ બોલે છે અને તાપ ઘણોજ પડે છે. (૪) વરસાદની ઋતુ ઘણીજ મજાની લાગે છે, દુનિયા પાણીમાં ડુબેલી દેખાય છે મતલબ કે બધેજ પાણી પાણી થઇ રહે છે; લોકો મલાર રાગ ગાય છે અને ખેડુતો ખેતરમાં વાવણી કરે છે. (૫) ચંપા, ચંપેલી, જુઇ, જાય અને ગુલાબનાં ફૂલ સારાં ખીલે છે. ચોમાસાના સુખને માટે લોકો છત્રી, પાવડીઓ, હીંચકા અને ખાટલા વાપરે છે. (૬)

પાઠ ૪૪.

ઇલાકો=ઘણા પ્રાંત જિલ્લા અને એજન્સિ મળીને થએલો તે

એજન્સિ=નાનાં દેશી રાજ્યોનો જથો

નકશો=ગામ, શહેર કે દેશનો ચીતરેલો નમુનો

દેશ=ઘણા ઇલાકા અને પ્રાંત મળીને થએલો તે

જિલ્લા=ઘણા તાલુકા મળી થએલો કલેકટરના તાબાનો ભાગ

પ્રાંત=ઘણા જિલ્લા, એજન્સિ અને સંસ્થાન મળીને થએલો તે.

કમિશનર=વિભાગનો ઉપરી અધિકારી

ગવર્નર=ઇલાકાનો સૌથી વડો અધિકારી

રાજવહીવટ=રાજકારભાર

મંડળ=સભા

ખાતર=માટે

વિભાગ=ભાગના ભાગ

કાઇ=મોટી

પાઠ ૪૫.

એકે સાદે=એકે અવાજે; સાથે

મજલ=ટપ્પો

ધાડ=લુટારાની ટોળી

ધાસ્તી=ભય; બીક

એકલદોકલ=એકલા

ગભરામણ=અકળામણ

ચાણોદ=વડોદરા પ્રાંતમાં નર્મદાકાંઠે જાત્રાનું સ્થળ છે.

સિદ્ધપુર=સરસ્વતી નદીને કાંઠે જાત્રાનું ઠેકાણું છે. આમાં માતૃ શ્રાદ્ધ કરવા લોકો જાય છે. એમાં હાલ ગાયકવાડનું રાજ છે.

પાઠ ૪૬.

સરખામણી=મુકાબલો

વાકેફગાર=માહીતગાર

પ્રશ્ન=સવાલ

સગવડવાળાં=જોગવાઇ-વાળાં

છક=દિંગ; તાજુબ

બારૂં=અંદર; જ્યાં વહાણો ઉભા રહે તે જગા

હજીરો=કબર; રોજો

રોજો=કબર

દીવાદાંડી=વહાણોને ખડકની ખબર પડે માટે દરીઆમાં ઉંચો મિનારો કરી તેમાં ફરતો દીવો રાખે છે તે

ટંકશાળ=નાણું પાડવાની જગા

ગોદી=જ્યાં વહાણને સમા કરવામાં આવે છે તે જગા; બાંધેલી ખાડી

ભાગ ૩.

પાઠ ૪૭.

સાળું=બૈરાંને પહેરવાનું લાલ, લીલા, પીળા વગેરે રંગનું લુગડું

ચાપડો=પટો

સાવચેતી=ખબરદારી

આડું અવળું=આગળ પાછળ

ભોક=છિદ્ર; કાણું

કસુર=વાંક; તકસીર

તૂણવું=ભોકને કપડાના જેવા દોરા વડે ભરી લેવું તે; રફુ કરવું.

ખંડ=ઓરડો

થીગડું=ફાટેલા લુગડા પર જોડેલો કકડો.

કાપલા કુપલી=વેતરતાં નકામા પડેલા કકડા

સંગ્રહ=સંઘરો

અંગુઠી=સોય ન ભોકાય માટે આંગળીએ ટટી જેવું પહેરે છે તે

વડ=જાત

ઓટવું=ગાળીને બખીઆ દેવા

ફાંટ=દૂર દૂર ટાંકા મારવા તે

પાઠ ૪૮.

કંટાળો=અણગમો; ત્રાસ

વાદે=સરખામણીએ

પાલવે=પરવડે; બોજે

ઓશિઆળું=તાબેદાર

આંતરસેવો=કપડું લાંબું પડતું હોય તો જોઇએ તેટલું વાળીને દોરો ભરવો તે

દરજીને આંટે=દરજીથી ચઢી જાય.

ફતેહ=જીત; જય

વાઢવાળી=ધારવાળી

પાઠ ૪૯.

સાધન=સામગ્રી

તંગ=ચુસ્ત; સજ્જડ

વરે=ખપે

દેખાવ=શોભા

ખુલતું=ઢીલું

મેળ=જુકિતબંધ મેળવી દેવું તે

ચીંદરડી=લાંબી પટી

મગજી=કપડાંને છેડે ગોળ કોર દે છે તે

પાઠ ૫૦.

આંકા=નિશાની; એંધાણી

આંટી=દોરાનું ગોળ ગુંછળું

કાંસકી=કાંસકીના ઘાટના જાડા કાગળપર દોરા વીંટાળેલા હોય છે તે; ચપડી; ચામડું

મહાવરો=અભ્યાસ; ટેવ

બખીઆ=પાસે પાસે ને ઝીણા ઝીણા ટાંકા દીધા હોય છે તે

તોછડી=નાની; ટુંકી

ફાંટ=દૂર દૂર ટાંકા મારવા તે

ચાંપ=દાબવાનો સંચો

પાઠ ૫૧.

ગરમી=ગરમ વસ્તુને અડકવાથી જે લાગણી પેદા થાય છે તે

ઉકળાટ=ધામ

ઉષ્ણતા=ગરમી

ઝાળ=આંચ

તીવ્રવાહક=જલદીથી વહેવડાવનાર

મંદવાહક=ધીમેથી વહેવડાવનાર

પાઠ ૫૨.

બળતણ=બાળવાના પદાર્થ

અસર=લાગણી

ધુણી=ધુમાડો

પાઠ ૫૩.

દૂઝણું=દૂઝતી ગાય ભેંસો

મોસાળ=માનું પિઅર

કોઢીઉં=ઢોર બાંધવાની જગા.

બાફણું=કપાસીઆ, કાલાં, ગુવાર વગેરે ઢોરને ખવડાવવા માટે બાફે છે તે

રબારણ=રબારીની બૈરી

નીરી=નાખી

પાનો=આંચળમાંથી દૂધ આવવા દેવું તે

સેર=ઝીણી ધાર

વટલોઇ=તાંબડી

સેલો=દોહતી વેળા ગાય કૂદે નહિ માટે તેને પાછલે પગે જે દોરડું બાંધવામાં આવે છે તે
છટકપાટુ=ખસી જઇને પાટુ મારવું તે
પાટુ=ઢોર પાછલા પગે લાત મારે છે તે
સોતું=સાથે
ડબકાનું=છેલ્લી વારનું
સ્વાદિષ્ટ=અતિશય સ્વાદવાળું; લહેજતદાર
ઉચી ગઇ=દૂધ દેતી બંધ થઇ
ટંક=એક વખત

પાઠ ૫૪.

વલોણું=દહીંને વલોવવાનું કામ
ગોરસું=દૂધ અધરકવાનું વાસણ
રવૈયો=વલોવવાનું હથિયાર
નેતરાં=સુતરનાં પાતળાં દોરડાં
ડેરા=જેના મધ્યમાં વાંસ પરોવીને ગોળીના મોંને બાંધે છે તે; માંકડી
ઝટકા=દોરી પકડી અવરનવર ખેંચવી તે
ઘુમરડી=ચકકર ખવડાવ્યા
કોઠી=તાંબા કે પિત્તળની પવાલી
દોણી=છાશ ભરવાનું માટીનું વાસણ
સુથાઉ=ઘાસ વગેરેનું મોટી ઉધણુ જેવું ગોળ બનાવે છે તે
હાટીઉં=ભંડારીઉં

પાઠ ૫૫.

તર=મલાઇ
પુરણુ=પુરા
જીવન=જીવવું તે
વૃદ્ધિ=વધવું તે; વધારો
ખુમચો=ટાટ; રકાબીના ઘાટની મોટી થાળી
અધીરા=આતુર
અપારદર્શક=આરપાર જોઇ શકાય નહિ એવું
ટાટ=ખુમચો
ખુલાસો=સમાધાન

પાઠ ૫૬.

માખણુ=છાશ ઉપર ધોળું અને ચીકણું તરી આવે છે તે
ચીકટ=ચિકાશવાળો ભાગ
નરી=એકલી
ઘટ=જાડા
ચરબી=પ્રાણીઓના શરીરમાંથી ઘી જેવો પદાર્થ નીકળે છે તે.

પાઠ ૫૭.

કંદોઈ=સુખડીઓ; મિઠાઈ બનાવનાર તથા વેચનાર
ટકો=સોમો ભાગ
પોષણુ=વધારવું; ઉછેરવું; વધારો
બોકાવું=ફૂગવું; કહોવું

પાઠ ૫૮.

ઘામ=ફફળાટ

સામટાં=એકદમ; બધાં
બનાવટી=જોડી કાઢેલી
ઇંદ્ર=સ્વર્ગનો રાજા;
દેવતાઓમાં જે મુખ્ય તે
મુગટ=શિરપેચ
ઠઠ=જમાવ
ફરજ=ધર્મ; કર્તવ્ય
ચોપદાર=છડીદાર
આજ્ઞા=હુકમ
નોબત=નગારૂં
સજ=તૈયાર
વાચા=બોલવાનું ભાન
ખડી=ઉભી
કર્તવ્ય=કામ; ફરજ
છીપે=મટાડે; દૂર કરે
કોકો=ચાને ઠેકાણે લોટ
જેવો ભૂકો વાપરે છે તે;
તાડની જાતના એક
ઝાડનાં બીનો ભુકો
છેદીને=કાણાં પાડીને
પંક્તિ=હાર; ઓળ
અમૃત=મીઠું
સાખ=આંબા પરજ
પાકવા આવેલી કેરી
નિર્વાહ=ગુજારો; ગુજરાન

પાઠ ૫૯.

નમન કરવું=નમવું
કાટ=ઇમારત બાંધવામાં
વપરાતાં લાકડાં
સીંચી=એકઠું કરી
મુર્ખાઇ=બેવકુફાઇ;
નાદાની
સોસવું=વેઠવું
રાડું=જુવારનો સુકો
સાંઠો
નાતો=સંબંધ
દાવો=હક
ખોટ=તંગાસ; તંગી
પુષ્ટિકારક=જોર આપનાર
છૂટ=રજા
ઉત્પત્તિ=પેદાસ
વેસો=ભોંયપર પથરાતો
છોડ
ખડાં થયાં=ઉભા થયાં
વાપર=વપરાશ
કઠોળ = બે ફાડવાળું
અનાજ; મગ, ચણા,
અડદ, ચોળા, વગેરે
હિસાબ=ગણતરી; ગણના
ગરજ સારે=કામ બજાવે
બરખાસ કરી=બંધ કરી

પાઠ ૬૦.

કાળજી=ખંત; ચેટક
કોકડાં=ગુંચળાં
ડુંખ=ડાંખળી
વસંત ઋતુ=ફાગણ ને
ચૈત્ર મહીનો
કાચી=ખુંદ
લહેજતદાર=સ્વાદિષ્ટ;
સ્વાદ આપે એવી
પુડું=પડ

પાઠ ૬૧.

આધરણ=ખૂબ ઉકળતું
પાણી; આધણ
પુડો=પડ
સદતી=માફક આવતી
ટેવ=આદત.

પાઠ ૬૨.

ગળપણ=મિઠાશ

વાઢ=શેરડીનું ખેતર
કોલુ=શેરડી પીલવાનો સંચો
રિવાજ=ધારો
શુદ્ધ=ચોકખો; સ્વચ્છ
રસી=શેરડીના રસને ઉકાળવાથી જે મેલ ઉપર તરી આવે છે તે
મરકો=માખણ
અણગમો=નાપસંદગી
બીટ=વિલાયતી લાલ કંદ
પતરાંપતરાંવાળી=જેમાં પતરીઓ એટલે પડ દેખાય તેવી

પાઠ ૬૩.

ભાત=રાંધેલા ચોખા
ડાંગર=છોડવાળું ભાત
પાંખાળી=પાંખડીવાળી
ત્રાંબાસાળ=તાંબાના રંગની લાલ ડાંગર; પાણસાળ
સાળ=ડાંગર
બંગાળીઉ=અસલ બંગાળાથી આવેલું
સુખળું=બી ઉપરની પાતળી અણીદાર સળી
કાનમ=મહી અને નર્મદા વચ્ચેનો ભાગ; ભરૂચ જિલ્લો અને તે નજીકનો ગાયકવાડી મુલક

પાઠ ૬૪.

નિભાવ=ગુજારો; નિર્વાહ
મેદો=પરસુદી
રવો=દાણાદાર ઘઉંનો લોટ
ભાલ=ધોળકા તથા ધંધુકાનો પશ્ચિમ ભાગ અને કાઠિઆવાડનો કેટલો કેટલો ભાગ
આરારૂટ=એક જાતના છોડના કંદનો લોટ
સત્વ=કસ

પાઠ ૬૫.

વિચિત્ર=તરેહવાર; નવાઇ જેવું
સુદ્ધાં=સાથે
વણસાદોડી=દોડીની એક જાત
જામ=જમરૂખ
ડુંગળી=કાંદા
છૂટે છે=ઝરે છે.

પાઠ ૬૬.

ભાળ=ખોળ; પત્તો
કળા=યુક્તિ; હુન્નર;
ઉંધી=અવળી; ઉલટી
ઉંધીઉ=ઉંબડીઉ
ઓળો=શેકેલા લીલા ચણા
ઢોકળાં=ઈંદડાં

પાઠ ૬૭.

બિમાર=માંદો; રોગી
સંધરણી=વારે વારે ઝાડો થવાનો રોગ
મરડો=પેટમાં દુઃખીને ઝાડો થવાનો રોગ
અરૂચિ=અભાવ; અણગમો
મધુરૂં મધુરૂં=થોડું થોડું
બેશુમાર=ઘણીજ
ગંદકી=ગંદવાડ
થાળું=મથાળું

ભર=ગીચ; પાસે પાસે
બિમારી=રોગ; મંદવાડ
જાજરૂ=સંડાસ
મરી=પચી; ઉતરી
ઓછુંવ-તું=થોડું ઘણું
કોઢ=ઢોર બાંધવાની જગા
વિદાય થઇ=ગઇ

પાઠ ૬૮.

બે બોલ=થોડું
અવયવ=ભાગ
ક્રિયા=કામ
માહીતી=જાણ; ખબર
નાજુક=કોમળ
મગજ=મગજનો દાબડો
રક્ષણ=બચાવ
ફેફસાં=શ્વાસોશ્વાસની ઇંદ્રિયો
હૃદય=લોહીની ટાંકી
કાળજું=પેટની જમણી બાજુએ માંસનો મોટો કટકો છે તે; પિત્તાશય
પડખે=બાજુએ
આંતરડું=ગુંછળું વળેલો દોરડા જેવો પેટનો ભાગ એ જઠરની નીચે ડાબી બાજુ પર છે.
પેઢુ=પેટની નીચેનો ભાગ
ખાસ=જુદું
વાટે=રસ્તે
પેટ=ઉદર
જઠર=પાચન થવા માટે પેટની ડાબી બાજુએ ખોરાક ભરવાની કોથળી; હોજરી
લાગણી=અસર
જુસ્સો=મનનો ઉભરો; લાગણી

પાઠ ૬૯.

સ્વચ્છતા=ચોકખાઇ
આરોગ્ય=તંદુરસ્ત
ખસ=ઝીણી ફોલી
દાદર=દરાજ
ભયંકર=ગંભીર
છારી=પડ
આવરદા=આયુષ્ય; જિંદગી
અડાયાં=સુકાએલું છાણ
ગેરૂ=ચાક જેવો લાલ રંગનો પદાર્થ
મંજન=માંજવા કે સાફ કરવાની વસ્તુ
અવાળુ=દાંતનાં પિડિયા
કંજુસાઇ=બખિલાઇ
ઉલ=જીભ ઉપર વળગેલું વાસી થુંક
ખોડો=ઉખડેલી ચામડીની મેલી રજ
વનડવાની=ખંજવાળવાની
નખીઆં=નખ વડે ખંજવાળવાથી ગુમડાં જેવું થાય છે તે
દાંતી કરવી=કાંસકીના દાંતામાં ખડબચડી દોરી ગુંથવી અથવા ડાંગરના દાણા ઘાલી તે વડે માથું ઓળવું તે
લીખો=જૂ, માકડ વગેરેનાં ઇંડાં
માથાવટી=સાડીનો માથાપર ઓઢવાનો

ભાગ જે ચીકટાય છે તે
લટીઆં=લાંબા નિમાળાનો ઝુમખો
અંબોડો=સ્ત્રીઓ માથાના વાળ ઓળીને માથા પછવાડે તેની જે ગાંઠ વાળે છે તે [ગુચ્છ
લટ=લાંબ નમાળાની
ટાલ=માથાના જે ભાગ પરથી વાળ જતા રહ્યા હોય તેટલો ભાગ
સંભવ=આશા

પાઠ ૭૦.

નાડી=હાથના કાંડા આગળની શિરા કે જે વડે લોહીની ગતિ તથા રોગ સમજાય છે તે
જઠરાગ્નિ=પેટની ગરમી
એંજીન = વરાળ પેદા કરીને ગતિ આપનારો સંચો

પાઠ ૭૧.

મેળાપ=સમાગમ; મળવું તે
અંશ=ભાગ
ભસ્મ=રાખ; ખાખ
ગુસ્સે=ક્રોધે; રીસે
વેગ=ગતિ; ચાલ
કાખ=બગલ

પાઠ ૭૨.

બખોલ=ખાડો
પિત્તાશય=પિત્ત ભેગું થાય છે તે જગા
જઠર=ખોરાક પચાવનાની મુખ્ય ઇંદ્રિય
અન્નનળી=જે વાટે ખોરાક પેટમાં જાય છે તે નળી
માંસ પંડ=માંસનો લોચો
પિત્ત=લિલાશ પડતો પ્રવાહી પદાર્થ
લાળ=ચીકણું થુંક
ઉલટી=ઓકારી; વામીટ
કોળીઓ=ગ્રાસ
દ્રવ=પ્રવાહી
શેષ=બાકી
મળ=મેલ; નરક

પાઠ ૭૩.

વર્ગ=જાત
સુસ્ત=આળસુ
સહીસલામત=ક્ષેમકુશળ
તાર=તાંતણા
જાળું=ફાંદો
કોશેટા=પતંગીઆને રહેવાની લાંબી ગોળદડી
ગોટી=દડી
કોકડી=તરાકના ઉપર શંકુ આકારે વીંટાળેલું જે સુતર તે
મ્હૈસુર=દક્ષિણ હિંદુસ્તાનમાં એક દેશી રાજ છે
યુક્તિસર=તજવીજથી
સાળ=કપડાં વણવાનો સંચો
પોશાક=લુગડાં
ટકાઉ=મજબુત; ઘણો વખત ચાલે એવા

પાઠ ૭૪.

વેણુ=કપાસનો છોડ

કપાસીઆ=કપાસનાં બી
જિન=કપાસ લોઢવાનો સંચો
ચરખો=કપાસમાંથી કપાસીઆ તથા રૂ જુદું પાડવાનો સંચો
ગાદલાં=ગોદડાં
પુણીઓ=રૂના ગાળાનો વેંતેક લાંબો ને આંગળી જેટલો જાડો એવો જે આકાર કાંતવા માટે તૈયાર કરેલો તે
રેંટીઓ=સુતર કાંતવાનો સાદો સંચો
વાટા=ગોળ આકારની લાંબી પુણી
વણકર=વણવાનું કામ કરનાર
તંતણો=તાર

પાઠ ૭૫.

ઓઢો=બળદને ઓઢાડવા સારૂં સીવેલું કપડું
રૂવાંટી=કુમળા અને છેક ઝીણા વાળ
ઘટ=જાડા
ગીચ=પાસે પાસે
ઉઝરડા=કાપા; ઘસરકા
લાજમર્યાદા=આબરૂ અને અદબ
મરજાદા=અદબ; મર્યાદા
કુદરતી=ઈશ્વર તરફથી મળેલી

પાઠ ૭૬.

રૂમાલ=મોં સાફ કરવાનો કકડો
પ્રવેશ કરે=દાખલ થાય
હીકળ=ઠંડી
સુતરાઉ=સુતરનું બનેલું
ઉકળાટ=ઘામ
કરકરૂં=ખરબચડું
ખાળે=અટકાવે
સુજની=રજાઈ

પાઠ ૭૭.

ગરમાવો=ગરમી; હુંફ
ઝેબ=ઝોબા
અકારાં=અણગમો આપે એવા
લૂ=ગરમ હવાનો ઝપાટો
મંદવાહક=ધીમેથી વહેવડાવનાર
તીવ્રવાહક=જલદી વહેવરાવનાર
ગરજ=કામ
સારતાં=બજાવતાં
પોમ=રૂવાંટી જેવું કપડાં પર હોય તે

પાઠ ૭૮.

ફુઅડ=ગંદી
સાવરણી=ખુતારો
પરસાળ=ઘરમાં પેસતાં પહેલો ઓરડો આવે છે તે
વહીઓ=દર; બાકાં.
છજ=છાજ.
ખેર=ઝીણી રજ.
ઉથામીને=ઉચકીને.

પાઠ ૭૯.

ગ્રહણ=સૂર્ય ચંદ્રના

બિંબપર પડતી પૃથ્વીની છાયા.
આંગણું=બારણા આગળની જગા.
ઓકલી=શીંપણમાં અંગુઠેથી પાડવામાં આવતી નકશી
અલગ=એલાયદી; જુદી

પાઠ ૮૦.

માત્ર=ફક્ત
અંગ=શરીરનો ભાગ
મોજથી=આનં[illegible]
શ્વાસ=દમ.
પોષણ=ગુજરાન; ગુજારો
સાદું=હલકું
માંસાહારી=માંસ ખાનાર
સેવાળ=શીલ.
ટીશી=કુંપળ; પાંતરાની કળી.
રખેને=કદાચ.
જીવહિંસા=હત્યા; જીવને મારવો તે.
ધાસ્તી=બીક.
ગૂમ થવાથી=જતી રહેવાથી; દેખાતી બંધ થવાથી
ટળી=મટી; દૂર થઇ.
ગુંગળાટ=અકળામણ
ઠેકડો=કુદકો.
ચેન=સુખ
લપલપાવીને=બહાર કાઢીને.
ગોળો=પિંડો.
ભવ=અવતાર
રમુજી=ગમત આપે એવી.

બીજીના અર્થ ચાર આના જેમાંઃ—અર્થ, કવિતાની સમજુતી, પાઠના સવાલ, પાઠનો સાર, ભૂગોળ, પાઠવાર. અઘરા શબ્દો, જોડાક્ષર, ડમ્એલ્સની ડ્રિલ વગેરે.

ત્રીજીના અર્થ પાંચ આના જેમાંઃ—અર્થ, કવિતાની સમજુતી, પાઠના સવાલ, પાઠનો સાર, ભૂગોળના સવાલ, પાઠવાર અઘરા શબ્દો જોડાક્ષર, કડાંની ડ્રિલ વગેરે.

ચોથીના અર્થ સાડાસાત આના જેમાંઃ—અર્થ, કવિતાની સમજુતી, તમામ પાઠના સવાલ તથા સાર, અઘરા શબ્દો, જોડાક્ષર, મુંબઈ ઇલાકાની ભૂતળ, ડ્રિલ વગેરે

પાંચમીના અર્થ આઠ આના જેમાં—અર્થ, કવિતાની સમજુતી, વ્યુત્પત્તિ, પાઠના સવાલ, પાઠનો સાર, અપૂર્ણાંકના નિયમો, બ્રિટિશ હિંદના રાજકીય ભાગ વગેરે.

છઠ્ઠીના અર્થ નવ આના જેમાંઃ—શબ્દાર્થ વ્યુત્પત્તિ પ્રમાણે અને રૂઢ બંને રીતે, કવિતાનો અન્વય, કવિતાની સમજુતી, પાઠના સવાલ, પાઠનો સાર વગેરે.

સાતમીના અર્થ દસ આના જેમાં—શબ્દાર્થ વ્યુત્પત્તિ પ્રમાણે અને રૂઢ બંને રીતે, કવિતાનું વિવરણ–સ્ફુરીકરણ, પાઠના સવાલ, પાઠનો સાર; કવિતામાં આવેલા ભકતોની ઓળખાણ વગેરે.

કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક ૧લાના અર્થ ૪ આના
કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક ૨જાના અર્થ ૫ આના
કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક ૩જાના અર્થ ૭ આના
ત્રિવેદી વાચનમાળા સાતે પુસ્તકોના અર્થો તૈયાર છે

છગનલાલ મોતીરામ શાહ. શાહપોર–સુરત.